

37028

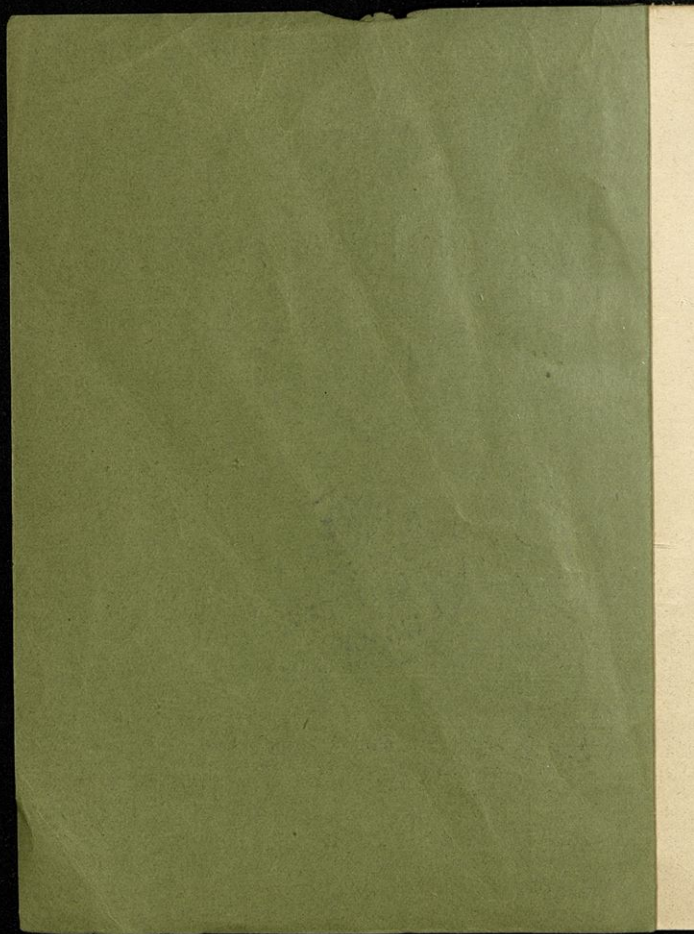
RUDOLF VRABL

Izgubljena sreča

Založil Jern. Bahovec

V Ljubljani 1904

Rudolf Vrabl:

Izgubljena sreča.

V Ljubljani

Založil Jernej Bahovec

1904.

090034538

Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

Kralj.

Na gričih so zagrmeli topovi, in ob jezeru so slovesno zasvirali godci. Ljudstvo je hitelo v velikih množicah pod košate lipe — tam rajalo in plesalo, ukalo in pelo:

»Slovenec sem! Slovenec sem!
Tako je mati djala,
Ko me je dete pestovala!«

Po travnikih so vriskali otroci — bobnali in trobentali, da je odmevalo daleč po dobravi.

Vsem so drhtele duše v sladki zadovoljnosti — kakor da bi se bili prerodili, kakor da bi se vzbudili iz sto in stoletnega spanja, kakor da bi se otresli težkih verig, ki so po vsej krivici oklepale slovenski rod od onih časov, ko ga je posadila božja roka na zemljo . . .

Vse se veseli, vse raja in pleše, uka in poje. Otroci vriskajo, bobnajo in trobentajo.

Na gričih pa grme topovi.

* * *

Solnce zahaja.

Daleč tam v jasno rdečkastem plašču tone za slovenske gore. Ptice se skrivajo v gostem vejevju in spravljajo k počitku — in na nežnih rožnatih glavicah se zbirajo rosne kapljice. Ljudstvo pa še raja in pleše, uka in poje z vsem navdušenjem :

»Bodi zdrava, domovina,
Mili moj slovenski kraj! —
Ti prekrasna, ti edina,
Meni si zemeljski raj!«

In zakaj bi Slovenci ne rajali, ne plesali, ukali in peli, saj se je nastanil prav tisti dan na otoku — sredi jezera — kralj — slovenski kralj Sokolski. — Sokolski — slovenski kralj, sin slovenske matere, sin vroče slovenske krvi, mož — poln svete ljubezni do svojega naroda. O, zlati čas, o, blaženi čas, o, kralj Sokolski!

* * *

Grad na otoku, v katerem je prebival kralj Sokolski — je bil nekaj veličastnega. Na vsem svetu ni bilo najti tako krasnega poslopja.

Na izhodni strani sta stala na zlatem stolpu iz belega mramorja izklesana sv. brata Ciril in Metod — z velikim napisom :

»Sveta brata, ki sta nam prinesla luč svete vere, čuvajta slovenski rod !«

Na zahodni strani je stal na zlatem stolpu sveti Mohor, držeč v rokah nebrojno knjig. Pod njim je bilo zapisano :

»Tu, dragi mi Slovenci — vzemite in berite, da postanete kdaj velik in močan rod !«

Iz sredine gradu pa se je dvigal velikanski stolp — okrašen s samimi biseri, ki so se lesketali kakor milijoni in milijoni svetlih lučic na jasnem nebeškem svodu. V ta stolp so bile vdolbene besede :

»Slovenski dom. —
Gorje mu, kdor ga oskruni !«

Na vseh oglih so vihrale večje ali manjše slovenske zastave.

Okrog gradu so v treh krogih rastle velikanske lipe, raz katere je zvenelo petje sto in sto glasov krilatih pevcev. Najbolj je ugajal ne-

utrudljivi pevec kos, ki je vedno ponavljal pesem kralja Sokolskega :

»Za domovino nam nikoli
Srce bit' nehalo ne bo !«

Pod drevjem so žuboreli bistri potoki, v katerih so švigale zlate ribe. Ob potokih so kimale potočnice in dehteli beli, rdeči in pisani klinčki.

Ob obrežju so se po visokih brajdah ovijale vinske trte, polne žlahtnega grozdja. Svetle jagode, polne sladkega soka, so vabljivo gledale skozi narezljano listje, kakor da bi ti hotele reči: vzemi in zoblji!

Za brajdami so se ti v dolgih vrstah ponujale rdečkasto-bele — zrele breskve, zlato-rmene oranže in rjavkasto-zelene smokve. Koj za temi pa si ugledal dve vrsti pritlikovcev — jablan in hrušek, ki so ječale pod težo bogato naloženega sadja.

Ob zidu so se pod širokim temnozelenim listjem skrivale zrele rdeče jagode, sladke kakor strd in okusne kakor najfinejša hruška-maslenka. Če si položil tako jagodo na jezik — ah, to je bil zavžitek — si začutil v ustih nekaj prijetno-hladnega, in neka posebna zadovoljnost ti je ši-

nila v vse ude, žile in žilice. Ustna so se ti nehote malce nabrala, in predno si pritisnil jezik na nebo, se ti je razpolzela jagoda po vseh ustnih kotih ter počasi zdrknila po gorkem grlu. —

O, kralj Sokolski, kako lep, kako veličasten je bil Tvoj dom — domovine slovenske mogočen tempelj — bogato zavetišče ljubezni do naroda slovenskega.

O, kralj Sokolski, o, slovenski kralj! — Naše duše drhte, in vse naše misli lete na brzih krilih hrepenenja k Tebi — k prestolu Tvojemu, v Tvojo sladko bližino, kjer je začelo vzhajati solnce ljubezni, pravice in dobrote — ljudstvu, ah, mojemu ljudstvu — ljudstvu mojih misli, moje krvi, ljudstvu slovenskih src, odkritosrčnih blagih duš — vesoljnemu narodu slovenskemu. In mi Te iščemo in se vprašujemo — kje si sedaj, kje bivaš, zakaj si nas zapustil, o, kralj slovenski — kralj Sokolski! Zvedeti hočemo, zvedeti moramo, zakaj si nas zapustil v trpljenju in bridkosti življenja, da plakamo in vzdihujemo pod težo krivičnih udarcev onih ljudi, ki sovražijo slovenski rod, ki bi nas najrajši poteptali — ubili, uničili — o, kralj Sokolski — slovenski kralj!

Nad zemljo slovensko so zavele gorke sape — na zemlji je brstelo, zelenelo, cvetelo — dehtelo. Na zemlji slovenski zavladalo je novo življenje — čas veselja — čas petja — čas zaželene prostosti — — saj je tu gospodaril slovenski kralj. —

Bilo je pozno v noč — v prijetnem pomladanskem času.

V prirodi je že davno vse mirovalo, počivalo, spalo. Le daleč tam v nevidnih daljavah je nekaj zvenelo, kakor da bi brenkali na zlate strune angelski zbori, in peli visoko pesem mogočnemu Stvarniku. In ti spevi so bili tako veličastni, tako mamljivi. Iz njih je dihalo nekaj znanega — našega — domačega — slovenskega — in človek je vztrepetal od zadivljenja, ko je zaslišal peti prekrasno pesem:

»Venček na glavi se
Bliska ti 'z kitice
Rožic zelenih
Slovensko dekle!«

Pele so jo dražestne vile, ki so vsako noč rajale pred gradom Sokolskega, ter prepevale

kralju, ki je bil ljubeznjiv in pravično gospodaril slovenskemu narodu, v čast in slavo slovenske pesmi.

Ko so se na izhodu pojavili prvi pozdravi jutranje zore, tedaj so položile vile pred prag kralja Sokolskega krasen venec, spleten iz lipovega zelenja in belih klinčkov. Iz rdečih klinčkov so napravile črke in jih sestavile v besede:

»Lepo kot angeli —
V cvetju nedolžnosti
Sladko prepeva
Slovensko dekle!

Živel slovenski kralj!« — — —
Kmalu potem vse utihne.

Pomladna noč je tiho plula nad vsemirom božjega stvarstva — v sladkem snu. In ž njo so sanjale rosne kapljice na snivajočih drevesnih in cvetnih listih, ž njo so sanjale drobne ptičice, skrite v gostem zelenju, ž njo so počivale zlate ribice v bistrih studencih — in ribe v tistem jezeru.

In glej — zdajci se zgane za gradom vejica na lipi, se malce zaguga, in v tem hipu se zasliši glasna pesem:

»Za domovino nam nikoli
Srce bit' nehalo ne bo!«

Kakor oznanjevalec dneva — se je oglasil kos na šibki vejici in navdušeno zapel prve pozdrave novemu jutru.

In ž njim so se vzbudili sosednji pevci, ž njim se je vzdramilo listje in cvetje — ribe in ribice. Po zraku so zavele fine sapice. Nad jezerom so zašumele muhe in mušice in ribe so se zaganjale za njimi. —

Vse se je vzbudilo, vse na novo oživel.

Solnce je kmalu splavalo nad Slovenskim domom — ter razlilo gorke žarke po širni domovini slovenski.

Daleč tam v ozračju pa so zveneli pojemajoči glasovi vil:

»Dokler slovenski rod
Biva, po zemlji hod',
Bode slovelo
Slovensko dekle!«

Na desnem bregu jezera so se oglasili kravji zvonci, in pastirji so zapiskali na piščali:

»Tam, kjer žlahtne trtice
Venčajo goričice.
In to je slovenska krajna,
Na Slovenskem dom je moj!«

Više gori — za belimi brezami pa je prepevala pastarica:

»Sem slovenska deklica,
Milka mi je ime!«

Po cesti ob jezeru so stopali drvarji, kličoč proti gradu:

»Živel naš slovenski kralj!«

Kralj Sokolski je že stal pri oknu ter prijazno odzdravljajl drvarjem:

»Živel moj narod!«

V tem hipu pa prihiti kraljev služabnik Gorazd ter naznani kralju, da prihaja proti gradu od južne strani velika ladja.

»Čudno!« de kralj, »da o tem posetu ničesar ne vem! Mogoče pa se je kdo javil, in komornik mi je pozabil naznaniti!«

»Ne, Veličanstvo! Vprašal sem že o tem komornika ...«

»In kaj je dejal?«

»Da o tem prihodu ničesar ne ve!«

»Pokličite komornika!«

»Tako, Veličanstvo!«

Med tem pogleda kralj zopet skozi okno ter opazuje bližajočo se ladjo. —

»Čudno, čudno,« de čez nekaj časa kralj sam pri sebi ter pogleda na uro . . . »Tako zgodaj, kaj neki to pomeni! —«

»Na službo sem, Veličanstvo!« veli komornik, ko stopi pred kralja.

»Ste že videli?« vpraša kralj in pokaže skozi okno.

»Da, Veličanstvo!«

»Veste li kaj o tem prihodu? «

»Ne, Veličanstvo!«

»Mogoče ste pa pozabili, ker imate veliko posla. Kaj takega se kaj lahko pripeti!«

»Ne, Veličanstvo, pri moji vestnosti se kaj takega ne more zgoditi!«

»Potemtakem se nam bliža sovražnik, ki si hoče osvojiti naš dom in zasesti prestol slovenskega kralja! Pokličite moje spremstvo! Sam hočem sprejeti sovražnika — osebno se mu hočem predstaviti! Toda le hitro, da ne pridemo prepozno!«

»Kakor ukazujete, Veličanstvo!«

Tam na zahodu so vstajali temni oblaki in z neznano hitrostjo pluli proti jezeru. Kakor da bi jih premetavali vsi vetrovi — so se gro-madili drug na drugega in strele so švigale po njih. Od daleč je odmevalo zamolklo grmenje. —

Na jezeru so se pojavljali silni valovi in butali na vso moč v tujo ladjo — tako da bi si človek mislil, zdaj in zdaj se pogrezne v glo-bočino.

Iz vode so se besno zaganjale ribe, kakor da bi se hotele maščevati in razbiti ladjo na drobne kose ter uničiti vse, kar je bilo na njej.

Lipe okrog gradu so se klanjale silnemu viharju, in klinčki so v krivih polkrogih skima-vali z bujno razcvelimi glavami. Po vsem zraku je velo neko divje razburjenje in iz oblakov so zdaj pa zdaj prihajali čudni glasovi, kakor da bi kričal kdo po maščevanju.

Toda ladja se je kljubu vsem tem silam po-časi pomikala proti otoku. Zdajci odlomi silna vihra drog na ladji z zastavo vred. Kakor divje so se zapodile ribe za njo — za zastavo, ki je pomenjala sovraštvo do slovenskega ljudstva —

ter jo mahoma raztrgale do poslednje niti, do poslednjega vozla.

V oblakih je vrelo in grmelo — bliskalo in treskalo — kričalo po maščevanju. — — —

* * *

Z zeleno lipovo vejo v rokah je stopil kralj Sokolski s spremljevalci iz gradu. Glavo mu je dičila krona, spletena iz lipovih listov, iz katerih so gledali rdeči klinčki. Ogrnjen je bil z dragocenim plaščem, v katerega so bili všiti slovenski trakovi. Na prsih mu je bingljala velika svetinja s podobo sv. Cirila in Metoda.

Tako okrašen se je ustavil kralj Sokolski s svojimi velikaši in plemenitaši na obrežju otoka in pričakoval sovražnika.

Vse je gledalo in strmelo.

Na vseh straneh so se ob jezeru zbirale množice ljudstva — čudeč se temu dogodku. Iz vseh grl so zaorili klici: »Požri, jezero, požri tujca, usiljevalca! — Vetrovi, raztrgajte zastave in raznesite jih na solnčni prah! Slava Tebi — slovenski kralj!«

In kralj je zaukazal vzdigniti svojo zastavo in mahniti proti zbranemu ljudstvu v znamenje,

da radostno odzdravlja in da se zahvaljuje za udanost rodu svojega.

To je ljudstvo še bolj razvnelo in navdušilo — zato je še enkrat vse zaorilo: »Živi, živi, kralj slovenski! Živi, domovina slovenska!«

»Naj živi na veke!« je odzdravil kralj. — —

* * *

Na ladji je zavihrala rdeča zastava, opominjajoč kralja, da se naj uda sovražnim rokam, sicer je izgubljen.

Toda kralj je bil miren — in čakal, da dospe ladja do zaželjenega mesta. —

Zdajci pa zavpije nekdo iz ladje v tujem jeziku: »Konec je Tvoje slave, Sokolski, kralj slovenski! Porušili Ti bomo dom in vzeli pravice slovenskemu narodu!« Iz oblakov pa zadone maščevalni glasovi:

»Slovenski dom!

Gorje mu, kdor ga oskruni!« —

Kdor ruši naše svetišče, temu porušimo njegovo! Kdor nas ne spoštuje in nam ne prizanaša, temu ne izostane kruto plačilo naše!«

V tem hipu zaženo valovi ladjo s tako silo proti obrežju, da bi se kmalu razbila. Toda so-

vražnik še ni izgubil poguma. — Kakor srditi levi — so stopali sovražnikovi vojaki na krov, oboroženi s puškami in s svetlimi meči. Za njimi se je pokazal v vsi svoji ošabnosti in mogočnosti kralj Mahalo ter zaklical proti kralju Sokolskemu: »Kralj Sokolski, izroči mi svoje gospodarstvo — zapusti kraljevi sedež, sicer Te prisilim do tega!«

»Odkod imaš pravico, kralj Mahalo, da me tako napadaš?« vpraša Sokolski s slovesnim glasom.

»Pri Tebi si pravice ne bom iskal. To je moja stvar. Uničiti Tebe in Tvoj rod, to je moj namen!«

»S slabim namenom prihajaš, kralj Mahalo. To niso kraljeve besede — to so besede divjih narodov, ki mislijo, da imajo samo oni pravico do življenja. Pomni pa, kralj Mahalo, da prav tisti kaj kmalu pade, ki dela proti pravici. Pojdi, od-rini, dokler je še čas!«

»Kaj, slovenskemu kralju naj se kralj Mahalo izogne! Ne, Sokolski, tako boš moral storiti Ti, ko Te bodo zadele krogle mojih vojakov!«

»Tukaj, poglej, Mahalo, na mojih prsih visi svetinja s podobo sv. Cirila in Metoda. In dokler

se Slovenci zvesto oklepamo teh bratov, ne bodo nas pomorile sovražne roke. Brez mečev in brez pušk bomo rešili svojo domovino. Mi hočemo biti prosti in živeti kakor drugi narodi — zato, gorje mu, kdor nam krši prostost — pravice. Narod pa, ki hoče živeti, ne pogine, čeprav ga napadajo sovražniki. Zato ti še enkrat svetujem, kralj Mahalo, zapusti to mesto, ostavi slovenska tla, sicer — gorje!»

»Dovolj, Sokolski!« zakriči Mahalo ves besen, »vojaki, sprožite puške, da se zgrudi ta predrznež!«

V tem hipu strašno zagrmi v višavah — v ladjo udari strela ter jo pretrga na dvoje. Vse vpije — vse prosi pomoči. — Groza zavlada med sovražniki. — Toda zaman so bile vse prošnje, zaman je bila vsaka pomoč. Še en klic: »Sokolski, pomagaj!« In ladja je izginila v globočino.

Iz oblakov so privreli glasni, navdušeni spevi:

»Živi, živi, duh slovenski,
Bodi živ na veke!«

In iz vseh grl na otoku so zaorili klici: »Živela naša domovina! Bog živi našega kralja! Sveta brata Ciril in Metod, čuvajta naš rod!«

Na obrežju jezera so vpile množice ljudstva:
»Tako umirajo oni, ki nas hočejo pogubiti! Živi,
slovenski kralj!«

In kralj sveto-zavzet za svojo domovino zakliče: »Dokler kroži solnce na sinjem nebu, krožiti mora po naši mili domovini beseda slovenska!«

Na to poljubi svetinjo sv. Cirila in Metoda ter odide s svojim spremstvom v grad. Na gradu je zavihrala velika zastava — v znak srečne zmage.

Nad gradom so se razpršili temni oblaki, in solnce je prijazno razlilo gorke svoje žarke po gradu slovenskem, po pokrajini slovenski.

Valovi na jezeru so se pomirili, ribe in ribice so se potolažile in kos je svobodno zažgolet:

»Za domovino nam nikoli
Srcé bit' nehalo ne bo!«

In temu spevu so se pridružili še ostali ptiči-pevci in zapeli mogočen slavospev slovenskemu kralju.

Na zelenje in cvetje je legel mir svežega pomladanskega jutra — in nad ulnjakom so zabrenčale marljive delavke-buče ter pohitele za kruhom. — —

V gradu pa so zazvene le čaše, polne rujnega
vinca iz Slovenskih goric. — — —

* * *

Na gričih so zagrmeli topovi, in ob jezeru
so slovesno zasvirali godci. Ljudstvo je hitelo v
velikih množicah pod košate lipe — tam rajalo
in plesalo, ukalo in pelo:

»Slovenec sem! Slovenec sem!
Od zibeli do groba
Ne gane moja se zvestoba!«

Po travnikih so vriskali otroci — bobnali in
trobentali, da je odmevalo daleč po dobravi. Saj
so obhajali veseli dan sijajne zmage, dan rešitve
slovenske domovine, slovenske očetnjave.

II.

Predavnimi, davnimi leti je bil Sokolski
še pastirček — sirota — in je pasel ovce na
zelenem hribu. — —

Bilo je nekega dne proti večeru.

Solnčna luč je že pojemala in počasi meži-
kala za skalnati, v nebo-kipeči vrh Triglava.

Okrog Sokolskega so se zbirale ovce. Udano so poskakovale in beketale proti njemu, in on jih je gladil in božal.

V tem pa zapazi, da se mu je ena izmed ljubljenk izgubila. Šteje in šteje — ter vselej našteje eno premalo.

Ne da bi dolgo pomišljal, zapre okrog sebe zbrane ovce v hlev in hajd za izgubljeno. — —

Čez drn in strn je stekel v dolino proti studenčku, kjer se mu je ta ali ona ovca že večkrat pomudila — zaradi okusne trave, ki je rastla po hribu nad studenčkom.

In glej — ondi jo dobi — ondi jo najde izgubljenko.

V tem hipu pa ugleda — ah, to je bilo nekaj divnega — to je bilo nekaj — česar še živ krst videl ni — tam ob studencu — zazre krasno deklico, ki ga je pozdravila s sladkim, čarobnim nasmehom. —

Sokolski se je zagledal vanjo, in njegovo srce je zadrhtelo in zahrepenelo po njeni družbi, kakor da bi se več ne mogel, ne hotel ločiti od nje. Pozabil je na ovco — na ves svet — tako ga je očarala lepota te deklice. —

Obraz ji je bil svež kot roža, ko jo razgane moč gorkega solnca. Oči so se ji svetile in žarile tako milo, kakor da bi se skrivala v njih milina vsega sveta. Po hrbtu in po ramenih so ji viseli dolgi plavi lasje. Na glavi so ji plehetali lipovi listi, poviti v umetno spleteno krono. V desnici je držala šopek rdečih klinčkov in na prsih ji je blestela svetinja s podobo sv. Cirila in Metoda. Pod to je imela všito podobo sv. Mohorja, ki je držal v rokah knjige in zrl nekako proseče proti Sokolskemu, kakor da bi mu hotel reči: »Tu, deček, vzemi in beri!« Okrog pasu je bila prepasana s slovenskimi trakovi — deklica — o, kako krasna deklica. — —

Deček jo je gledal in gledal in se ni mogel načuditi tej lepoti. V njegovi duši je postajalo nemirno in začela se je oglašati neka skrivna moč, da bi stopil bliže k deklici, jo pogladil po mehkem, cvetočem licu, da bi poljubil blestečo se svetinjo — da bi začutil nje rahli dih, da bi jo vprašal po imenu, da bi zaslišal nje glas in jo zaprosil dehtečih klinčkov.

In po daljšem boju teh želja, kateri bi najpoprej ustregel, da bi zadostil svojim počutkom — so mu nehote ušle besede: »Kako ti je ime, deklica?«

O, in s kako finim in zvonkim glasom mu je odgovorila: »Vila Slavjanska je moje ime!«

»Vila Slavjanska«, je vskliknil deček, »o, kako lepo ime imaš ti. — In kaj delaš tukaj?«

»Tebe sem iskala, Sokolski!«

»Mene!« zakliče deček ves zavzet.

»Da, tebe — Sokolski! Tebe smo si izvolile vile, da rešiš slovenski rod!«

Sokolskemu je vstrepetal srce od veselja, ko je zaslišal besede: ». da rešiš slovenski narod.« Nehote se je spomnil besed svojega gospoda učitelja, ki je kaj navdušeno večkrat dejal: »Ti, mladina, v tvojih rokah je rešitev in prihodnost našega naroda. Rajši žrtvuj življenje, kakor da bi se kdaj prodala tujemu narodu!« In te besede so se Sokolskemu takrat tako vkoreninile v srce, da je sklenil vedno in povsod nevstrašeno kazati, da je Slovenec z dušo in telesom, da je pravi, zvesti sin matere slovenske. —

»In kaj mi je storiti?« povpraša Sokolski radovedno, »da rešim slovenski narod?«

»Pusti ta posel, pusti pastirčevanje, zakaj ti moraš postati vse drugačen pastir. Pojdi v šole, v visoke šole, da se ti razbistri in razvije um! Pojdi pozneje med tuje narode, da boš spoznal

njih življenje! Ko dosežeš to, tedaj pa stopi zopet na domača tla in živi med slovenskim ljudstvom — ubogim in bogatim, da spoznaš njega razmere! Tedaj boš izprevidel, da vpije krivica, ki se godi slovenskemu narodu, do neba! Sami tuji ljudje bi radi gospodarili in tlačili slovensko ljudstvo, ki se nikakor ne more otresti težkih — sovražnih okov! —«

»In kdo so ti tuji ljudje, vila Slavjanska?« povpraša Sokolski.

»Nam so tuji vsi oni ljudje, ki ne govorijo slovenskega jezika, ki nas sovražijo zaradi našega jezika, ki bi radi zatrli našo mило materino govorico in ki nam zapirajo pota do pravic. — — — Ko boš začutil, da si si pridobil dovolj zmožnosti — vladati slovenski domovini, tedaj pridi zopet na to mesto, da ti bom izročila kraljestvo in ti pokazala kraj, kjer boš imel svoj sedež! Gorje pa — slovenskemu narodu, če mu izgine prava bratovska ljubezen, če bo preganjal Slovenec krvnega svojega brata Slovence! Dokler bo vladala ljubezen med brati Slovenci, cvetela bo sreča narodu našemu. Sicer je izgubljeno vse. Narod, ki se bori sam s seboj — mora razpasti, ker mu gospodariti ni mogoče! — — — Z Bogom, zdrav-

stvuj, Sokolski! Pojdi torej po širokem svetu in glej, da ti kmalu ovijem glavo s kraljevsko krono! Zdravstvuj! Zdravstvuj! . . .«

* * *

Čez nekaj dni je ostavil Sokolski domače kraje. Odšel je v mesto, kjer so ga podpirali dobri ljudje. Ko je tu dovršil težke študije s prav dobrim uspehom, se je napotil v svet, da popolni svoje znanje. Študiral je po velikih mestih, kjer je imel tudi priliko živeti med tujci in opazovati njih življenje. — Po daljšem bivanju v tujih krajih je izprevidel Sokolski, da se ljudem godi dobro, in da čuje nad njimi pravica. Redkokdaj je slišal, da bi se komu zavrnila prošnja, če se je potegoval za svoje pravice. In če se mu je pripetilo kaj takega, tedaj se je pritožil pri višji oblasti — in njegovim željam se je ugodilo. —

Vse drugače so postopala oblastva pri nas. Tu je našel Sokolski, prišedši iz tujine med svoje ljudstvo, vse drugačne razmere. Tu so gospodarili in zapovedovali tuji ljudje, sovražniki našega jezika, sovražniki našega ljudstva, ljudje, ki bi nas radi zatrli — pogubili, da bi le dobili v pest

našo lepo pokrajino slovensko. Da, pokrajino — pokrajino slovensko, naše vse, kar ljubimo tako zvesto, za kar živimo — za kar damo tudi življenje. Saj si ti, domovina naša, polna ljubezni, polna lepih upov, polna bogatih prirodnih krasot — polna zvesto ti udanih sinov in hčera. —

O, domovina, naša slovenska domovina! — —

* * *

Nekega večera so imeli Slovenci v svojih prostorih veselico v korist šolski mladini. Dvorana je bila veličastno okrašena in svečano razsvetljena.

Okrog poslopja pa je vpila in psovala Slovence ona druhal, ki bi nas utopila zaradi slovenskega jezika v žlici vode, če bi nas le mogla. —

Ko so zapeli Slovenci prvo pesem:

»Slovenski svet, ti si krasan!

Ti poln nebeške si milote!« —

tedaj je zagnala ta surova množica divji krik: »Slovenci, poginite! — Zastave dol!« In v tem hipu so zazvene le šipe in se razletele na drobne kose. Vse so pobili s kamenjem in s koli — ti

malopridni — samoljubni ljudje. Raz streho so sneli zastave — plivali nanje — na sveta znamenja naše narodnosti — jih strgali in poteptali v blato. — — —

In ko je kmalu potem stopil iz dvorane na ulico mlad, eleganten gospod, da bi pohitel domov k družini, so ga pri tej priči napadli hudobni razgrajči, ga začeli pretepati in suvati pod rebra — veleč mu v divjem kriku: »Reci, da nisi Slovenec, da ne boš več Slovenec — obljubi, da ne greš več v to poslopje — pa te izpustimo!«

»Ne!« je zaklical gospod iz vsega grla, »do tega me ne prisili živa duša na zemlji! In če mi takoj nastavite nož na vroče moje slovensko srce, svoje narodnosti ne bom zatajil!«

»Le udarimo — le!« zakriči eden izmed napadalcev, »doma ima družino, menim, da si bo kmalu premislil!«

»Oče, ki zataji svojo narodnost, ni vreden več družine, ker je izdajica onega svetega čuta, ki mora prevevati duše vseh dragih — njegovih — čuta — oh — čuta slovenskega! — —«

Zdajci se približa stražnik. Malce postoji, potegne par dimov iz že precej dogorele smotke,

se kaj zadovoljno zakrohota, kakor da bi mu ugajalo početje teh neutesancev, — — — — — in namesto, da bi spravil gospoda domov, ko je dobro vedel, da so ga napadli po nedolžnem, ga je odvedel — v ječo. — — — — —

* * *

Nekega jutra prihiti uboga deklica k zdravniku ter ga milo poprosi: »Gospod doktor, naša mati lepo prosijo, da bi prišli k njim. Včeraj so nevarno zboleli, in sosed je dejal, če takoj ne bo zdravniške pomoči — bodo morali — — umreti. — — Prosim lepo, gospod doktor, usmilite se moje mamice, saj bodo vam odslužili to z delom, ko zopet ozdravijo!«

»Tvojega jezika ne razumem!« de nejevoljno zdravnik, »glej, da mi izgineš izpred oči!«

»Gospod doktor!« se oglasi nekdo v prvem nadstropju, ki je slučajno slišal zdravnikove besede, »vi morate znati slovenski, ker živite med Slovenci! Mar niste povedali v prošnji, ko ste prosili službe, da ste zmožni pisati in govoriti v slovenskem jeziku!«

Zdravnik je na to zamrmral par besedi ter ježno zaloputnil z vrati, da se je streslo poslopje. —

Deklici je vztrepetaló srce — oči so ji zamdlele — kakor da bi stopil pred njo strah — materine smrti, kakor da bi jo objela in stisnila k sebi mrzla — nevidna roka — bele žene — —

Smrt — — — — —

Čez nekaj dni je objela in stisnila k sebi njeno mater — smrt. — — — — —

* * *

Bilo je proti večeru, in zunaj je naletaval sneg v težkih kosmičih. Gostej, vedno gostej so se usipavali iz oblakov ter se gromadili na pota in ceste, ob katerih je še le tuptam molelo vrhno vejevje osamelega grmovja. —

Ljudje so se stiskali k gorki peči in nekako zadovoljno pogledovali skozi okna — meneč — da so le pod streho — na gorkem — da jim ni treba gaziti in prezebati po zametanih potih. — Obžalovali so starega onemoglela Cestarja, ki je do pasu gazil mimo hiš — ves poten in utrujen, kakor da bi se hotel zdaj pa zdaj ustaviti — zgruditi. — — Tuptam je kdo odprl okno ter začudeno povpraševal: »Kam pa, kam, oče Cestar? Kaj pa se je zgodilo, da odhajate v takem vremenu od doma — in tako pozno?« —

Starec je žalostno zmajal z glavo — se malce ustavil — težko, vznemirjeno vzdihnil in molčal. Nekolikokrat je plašno pogledal okrog sebe in potem je stopal zopet naprej — naprej proti kolodvoru. — — —

V srcu ga je bolelo, hudo bolelo. — — Pred očmi mu je neprestano plavala podoba v tovarni ponesrečenega sina, kateremu so bile že štete ure življenja. — — —

In starec je zdihoval in stokal, kakor da bi silile nazaj v njegovo dušo vse že v davnih časih prebite žalosti življenja, kakor da bi mu neka skrivnostna sila hotela iztrgati in zadušiti ono veliko cvetko ljubezni, ki jo je tako zvesto, tako skrbno gojil edinemu detetu — sinu svojemu, ki ga je podpiral na stara leta in mu z gorko sinovsko ljubeznijo lajšal in sladil večerne ure življenja. — V duhu je zrl prebledeli obraz ponesrečenega sina, na plavkaste obrvi, izpod katerih je gledalo dvoje zvestih — polno ljubezni se lesketajočih oči. — — In tiste pridne — delavne roke . . . kako jih dviga kvišku in stega proti njemu — proti očetu — kako udano, hvalžno jih polaga na njegove utrujene rame, da bi ga objel in stisnil k sebi — — — a ne

more ... ker so uničene, pohabljene do smrti ...
Le poluzadušene besede se mu izviijejo iz ust, ko
tako hrepeneče, tako hvaležno pogleda v očetov
— z globokimi gubami razorani obraz:
»Oče — ste prišli! ...«

In starec je zopet vzdihnil in zastokal. Obri-
sal si je z modrikastim robcem rosne — od solz
izprane oči ter pogledal pred se ... Kakih dvajset
korakov pred šeboj je ugledal kolodvor.

Neka čudna slutnja mu pri tem pogledu
vznemiri srce — kakor da bi ne mogel do tje
dospeti — kakor da bi vlak danes sploh ne vozil
— ali da bi ga zamudil in sina ne videl več
živega ...

Vse to mu je še podvojilo bridkosti in težnje
njegovega — že itak prebolestnega duševnega
stanja. Nekaka nova zavesa se je dvignila pred
njim in on je zazrl za njo nekaj neznano-groznega,
nekaj strašnega — smrt sinovo — svojo. — —
In vse to se je zibalo pred njegovimi očmi in
on je stopal brzih korakov naprej, kakor da bi
mu kdo pomagal privzdigovati noge, kakor da bi
ga kdo klical in vabil — le hitro — le hitro
naprej — le hitro — — — — tam pri bla-
gajnici na kolodvoru, tam bo vse dobro — tam

bo minulo vse hudo — le hitro — le hitro naprej — le hitro. — — — —

Da, tam pri blagajnici saj je stopil pravkar pred njo . . . veleč uradniku:

»Do Šuma, prosim!«

»Vašega jezika ne razumem!« se zadere uradnik ter zaloputne z vratci.

Starec se strese in smrtno prebledi. Srce mu začne nenavadno močno in hitreje utripati, kakor da bi mu nekaj potrdilo prejšnjo slutnjo, kakor da bi zbiral poslednje moči in hotel dati duška svojim razburjenim počutkom . . . S slabotnim in hripavim glasom je zaklical uradniku:

»Gospod, listek do Šuma moram dobiti, čeprav ga zahtevam v slovenskem jeziku! Jaz ne poznam vašega jezika in ga tudi nisem dolžan poznati! Vi pa, ker med Slovenci živite, morate biti zmožni našega jezika. — Saj ste vi zaradi nas tukaj — ne pa mi radi vas!«

V tem pridrdra vlak . . .

Starec ves nesrečen še enkrat zakliče — poprosi: »Gospod, do Šuma, prosim — dajte — lepo prosim — do druge postaje — saj me razumete — prosim — do Šuma, gospod — prosim!«

Nikogar ni bilo več k blagajnici . . .

Vlak zažvižga

Starec iznova smrtno prebledi — se nagne naprej, kakor da bi hotel zbežati iz čakalnice in siloma skočiti v voz — a ne more. — — — Na obrazu se mu čita nekaj groznega — nekaj strašnega mu sili v dušo — — — in — — — in — — — »Jezus, Marija . . .« je še zaklical in se zgrudil. — — —

Izdihnil je poslednjikrat . . .

Drugi dan se je preselil na oni svet tudi njegov sin

* * *

V popolnoma slovenskem kraju sta zahtevala dva gospodarja, ki nista bila naše narodnosti — torej Neslovenca — da se sezida v vasi nova — neslovenska šola, dasi je stalo sredi vasi krasno slovensko šolsko poslopje.

Ljudstvo se je temu odločno protivilo in ogorčeno gledalo — ko je komisija določevala prostor, kjer se naj sezida novo šolsko poslopje . . .

Nek kmet je celo naskočil komisarje in razjarjen zavpil: »Slovenski kmet mora skrbeti samo

za slovenske šole in za te plačuje tudi dovolj davka. Toda tega rad plačuje, ker ve, da so te šole njemu in domovini v korist... Vaše šole pa so nam v pogubo, ker ž njimi hočete doseči, da bi se Slovenci odtujili svojemu materinemu jeziku ter postali vaši hlapci. Mi spoštujemo in ljubimo slovenski jezik, ker je to naša sveta beseda... Kdor pa ne spoštuje in ne ljubi svojega jezika — ta ni vreden, da ga obseva božje solnce. In božjega solnca tudi oni niso vredni, ki nam kratijo pravice, ki nam jemljejo prostost. Pustite nam — naše in mi pustimo — vaše! Enaka pravica ze vse!...«

»Presneto!« de eden izmed komisarjev svojim tovarišem v tujem jeziku, »ko bi vsi kmetje tako nastopali, tedaj bi mi v teh krajih kmalu izgubili vse moči.«

»Zato pa le po njih!« sikne drugi, »če se bodo učili samo v slovenskem jeziku, bodo res kmalu izprevideli, da jih mi hočemo potujčiti in biti njih gospodarji. Našega jezika otroci ne razumejo, zato se v šoli tudi ne bo dalo dosti doseči — kakor sploh v takih šolah ne, kjer se poučujeta naenkrat dva jezika!«

»Toda onega kmeta — tam,« vikne tretji, »naznanimo sodišču — da je hujskač — da dela proti cesarju ...!«

»Da, da,« se oglase drugi, »temu že posvetimo, da nas bo pomnil!«

Na to obstopijo drugi kmetje svojega soseda, prejšnjega govornika in ga občudujejo, ker se je tako moško potegoval za njih pravice.

»Vidite, dragi moji,« povdarja kmet, »jaz sem že iz te šole, kjer so me poučevali samo v materinem jeziku — — in v tem sem se mogel toliko naučiti in si prisvojiti, da spoznavam, kaj je dobro za slovenskega kmeta in tudi vem — dobro vem — kaj mu škoduje in suši denarnico — ter se lahko tudi zagovarjam, kadar je treba — ker imam nekaj v glavi. Vi pa, nekateri sploh niste pohajali šole, drugi pa ste se zatekli tje v sosednjo vas — v šolo — kakršno zahtevata tista dva soseda — tam gori za gričem — kakršno bodo postavili sedaj na tem mestu!« —

»Da, da,« so pritrjevali sosedi, »ti imaš prav, res je tako! Mi smo prazne glave. Ti vsaj naš jezik pravilno govoriš in pravilno pišeš, mi pa ne znamo tega — ne onega!«

»Mar niste videli,« приметne eden, »kako so ga pogledovali oni komisarji — kar strmeli so!«

— — — — —

In kaj se je zgodilo naposled s slovensko šolo?

Višja oblast je zaukazala, da se mora zatoriti slovenska šola, in otroci morajo pohajati — novo šolo — torej šolo, kjer niso slišali niti besede materinega jezika. —

Onega kmeta pa, ki je govoril živo resnico in se potegoval za pravico, so počrnili pri sodnji in ga zaprli v ječo. — — —

* * *

Pridnemu, vseskozi vstrajnemu dijaku je umrla mati. Ubožec je ostal sam na svetu. Nikogar več ni imel, ki bi ga podpiral, da bi končal svoje študije. —

Nekoč bere v časopisih, da je razpisanih sto kron podpore za dijaka — slovenskega materinega jezika in ki je porojen v vasi Rož.

Dijak je bil tega neizrecno vesel ter takoj vložil prošnjo. —

»Hvala — o, hvala Bogu!« je dejal, »sedaj mi ni treba več skrbeti, kako bom živel, kako dovršil študije. Saj sem edini slovenski dijak iz naše vasi.« — — —

Minulo je potem več tednov. — — —

Nekega dne pokliče ravnatelj dijaka v pisarno.

Dijak je bil že slutil, da mu je oblast že morala rešiti prošnjo, zato ves srečen in vesel stopi pred ravnatelja — popolnoma prepričan, da se je ugodilo njegovi prošnji. —

»Gospod ravnatelj!« je vskliknil dijak, »sedaj bom pa lahko študiral. Verjemite mi, da ostanem tudi v prihodnje vam in šoli v ponos! — — —«

»Žal, dragi moj,« ga pomiluje ravnatelj, »vašo prošnjo je oblast zavrnila, dasi sem vas priporočal — kot najboljšega dijaka na našem zavodu. Podporo je dobil dijak, ki niti ni slovenske narodnosti, a je doma iz vašega kraja! To sem vam hotel povedati!« —

Dijak je obledel, obupno nabral ustna — ter milo zajokal. —

»Obžalujem!« ga je tolažil ravnatelj, »toda jaz vam ne morem pomagati. Storil sem vse, kar je bilo v moji moči!«

»Gospod ravnatelj,« je potožil dijak, »meni sedaj ni več možno pohajati v šolo. Izstopiti moram in iti po svetu — Bog ve — kam! Toda toliko še povem, da se taka nečuvena krivica ne zgodi nobenemu drugemu dijaku — kakor edinole slovenskemu. —

»Škoda, škoda za vas,« je odgovoril ravnatelj ter ga odslovil. — — —

* * *

V kraju, kamor so hodili Slovenci na božjo pot, so opravljali službo božjo duhovniki, ki niso bili zmožni slovenskega jezika, dasi so bivali v tej župniji sami Slovenci. Ljudstvo, ki je bilo živo potrebno božje besede, svojih duševnih pastirjev še razumelo ni. —

Bilo je neke nedelje popoldne.

Blizo sto pobožnih slovencev-romarjev stopi v cerkev s svojim domačim — slovenskim duhovnikom, ki jih je spremljal na božji poti. Vsi se pobožno odkrijejo, veseleč se svetega mesta, ki je bilo posvečeno Najvišji Materi. —

Gospod kaplan je pokleknil in pričel moliti litanije — seveda v slovenskem jeziku. Toda

komaj je izpregovoril prve besede — že je nastal šum po cerkvi.

Slovenski romarji so se začudeno pogledovali in ozirali naokrog — gospod kaplan pa je nadaljeval, ne da bi prekinil sveto opravilo. A šum je postajal vedno večji — po nekaterih kotih se je začelo žvižgati in v tem zavpije nekdo v tujem jeziku: »Ven ž njim, s kaplanom! Tega surovega jezika ne bomo poslušali! — — —«

Ljudstvo ostrmi — in gleda — preplašeno, prestrašeno — kakor da bi ne bilo v hiši božji, kjer bdi ljubezen, pravičnost vesoljnega sveta, kjer se izliva mir nebeški v srca vseh vernih duš in dušic. —

Gospod kaplan neha moliti, ter se obrne proti ljudstvu ves bled in preplašen — ker kaj takega še ni doživel nihče v hiši božji. — In zapustil je svetišče in ž njim vsa množica njegovih romarjev. —

Udani svojemu pastirju so se zbirali verniki okrog njega ter jokali in ihteli. In on jim je poln razburjenosti in ogorčenosti dejal: »Sedaj vidite, ljubi moji, kako daleč smo prišli. Pregnali so nas iz hiše božje, kjer čuje Oče vesoljnega stvarstva, Oče vseh narodov, vseh jezikov. In ker so vsa

njegova dela sveta, svet je tudi naš slovenski jezik, ker ga je ustvaril On prav tako — kakor vse druge jezike. Ker smo segli po pravici, ki jo imamo od Njega samega, da ga molimo in častimo v slovenskem jeziku, zato so nas napadli sovražniki našega jezika — tam, oh, nezaslišano, tam, v najsvetejšem hramu. Toda s tem nam niso uničili onih lepih, vonjavih cvetk ljubezni do slovenskega jezika, ki jih gojimo z največjo zvestobo in skrbnostjo ter jih branimo pred tujim navalom — ne, s tem nas le vspodbujajo in silijo, da se tembolj upiramo njih nasilstvu in se jih branimo — kakor oni nas. Dvignite, dragi moji romarji, dvignite roke, pokažite tri prste in prisezite na tem mestu Vsemogočnemu, Vse-dobremu, Vsepravičnemu — da ostanete do groba zvesti svoji domovini slovenski — zvesti jeziku slovenskemu!«

»Prisegamo — — — zvesti do groba! — —«

* * *

Kako prazno in žalostno je bilo v sobi viničarke Lipovke.

V kotu je stala razdrapana in razpokana miza, poleg nje dva oguljena stola s strohnelimi

nogačami — nad mizo pa je visela podoba Marije sedem žalosti, kateri je začrtala vlažnost že dokaj rjavkastih-plesnivih peg. —

Postelje ni bilo v sobi.

Za durmi je ležal kup slame, pokrit s starim zakrpanim kožuhom, na katerem je sedela bolna Lipovka s sedemletnim sinkom Janezom.

Deček ji je zadremal v naročju in ona ga je božala — božala in gladila tako rahlo, tako nežno, kakor da bi mu zrla prvič v speči obraz in poslušala njega mehki, mirni dih, občudovala lepe poteze na prijaznem licu, ki jo je tako živo spominjalo dobrega — pokojnega moža. —

In ubožica je ob tem spominu zaplakala, hudo zaplakala. — — —

»O, dete — dete!« je vzdihnila in ga pritisnila k sebi, kakor da bi ga ne mislila več izpustiti . . .

Deček malce vztrepeče, kakor da bi se česar ustrašil, pogleda materi v obraz — v motne oči njene — in nekako pomilovalno, polutiho zaječi: »Mati, že spet jokate! . . .«

Potem se ji nasloni na prsi — parkrat mežikne z velikimi, črnimi očmi — in zopet zadremlje. — — —

In Lipovka je iznova zaihtela — zajokala. —

Zdajci pa — kakor da bi treščilo iz neba zaloputne nekdo z vežnimi vrati. — — —

Žena neznano vstrepeče — deček se prebudi — preplašen skoči pokonci — — — in v sobo stopi ves razjarjen, ves besen hišni gospodar ter nezarensko zakriči: »Ali se še nisi pobrala iz hiše?«

»Milost, prosim, milost, gospod — saj vidite, da že komaj diham, ne bom več dolgo — stanovanja pa nikjer ne morem dobiti! ...«

»To je meni vse eno — dihaš ali ne dihaš, dobiš stanovanje ali ne! — Vzameš li otroka iz slovenske šole in ga vpišeš v našo?«

»Ne, ne morem, gospod, prosim, ne morem! Saj je bila to edina želja pokojnega moža, ko je ležal na smrtni postelji, da mora hoditi Janez v slovensko šolo. In te obljube ne morem in ne smem prelomiti — ne smem, gospod, nikdar ne smem!«

»Potem pa le ven — iz hiše — takoj — na mestu se mi poberil!«

»Gospod, tako lepo prosim, samo malo časa še naju pustite, saj vidite da zdaj in zdaj stopi smrt pred me! Prosim — in glejte, deček vas

tudi prosi — oba prosiva, klečiva pred vami in prosiva, še malo, le še malo časa naju pustite — še nekaj dni, mogoče le še nekaj ur — vsaj danes še — vsaj danes! . . .«

»Vzameš li otroka iz slovenske šole?«

»O, gospod, nikdar ne zahtevajte od mene, česar ne morem in ne smem storiti! . . .«

»Ven, pri tej priči ven!« zarohni gospodar — prime Lipovko in otroka ter ju neusmiljeno pahne skozi vrata. —

»Kar pa imaš v sobi — ti izmečem jutri na cesto!« se še zagrozi in odide. — — — — —

V gozdu pa je neznano zalajala lisica. — — — — —

III.

In kralj Sokolski — — — on je vedel za vse to — za vse žalostne dogodbe svojih bratov Slovencev. —

Navdušen in sveto zavzet za slovenski narod, se je napotil nekega dne k studenčku, kamor mu je nekdanj zaukazala priti vila, ko spozna svet, ko spozna bedno življenje Slovencev.

Neko vzvišeno čustvo ga je sililo tje — čustvo čiste ljubezni do bratov svojih — Slovencev — za katere je sklenil živeti in delovati, dokler mu kaka višja moč tega ne odvzame.

S tako živimi in svežimi nameni, poln vročih želja, da otme svoj rod in razbije verige, ki so vklepale Slovence sto in stoletja — približa se studenčku ...

Kakor da bi se oglasilo na tisoče in tisoče bajnozvenečih strun — tako močno je zazvenela duša Sokolskega, ko je zazrl zopet krasno deklico — rešiteljico svojih dragih ...

Bila je krasna — kakor nekdanj —

Glavo ji je dičila krona, opletena iz lipovega zelenja. V desnici je držala šopek rdečih klinčkov, in na prsih ji je blestela svetinja s podobo sv. Cirila in Metoda. Pod to je imela všito podobo sv. Mohorja, ki je držal v rokah nebrojno knjig.

Okrog pasu je bila prepasana s slovenskimi trakovi — deklica — o kako krasna deklica ..

Sokolski jo spoštljivo pozdravi: »Zdrava bodi, vila Slavjanska! — Po dolгих letih prihajam k tebi — tak — kakršnega si me imeti želela!«

»Pozdravljen, Sokolski, kralj slovenski!« je odzdravila vila ter se mu prijazno približala ...

»Tu, Sokolski,« je nadaljevala, »ti polagam na glavo krono, spleteno iz lipovega zelenja — znamenja mehkega, plemenitega srca. . . . Tu imaš šopek rdečih klinčkov — znamenje zvestobe slovenskega jezika . . . Vzemi podobo bratov sv. Cirila in Metoda. Kakor sta ona širila slovanskim narodom besedo božjo, tako vstrajno širi ti omiko in ščiti jezik slovenskemu rodu. Sveta brata bosta čula nad teboj . . . Na prsih naj ti tudi visi podoba sv. Mohorja, ki ponuja knjige slovenskemu narodu. On opominja, da je treba Slovencem veliko, veliko knjig, da morajo Slovenci mnogo čitati, sicer jih uničijo drugi narodi . . . Podpiraj toraj književnost, zidaj in širi šole, da bo slovenski narod kedaj velik narod . . .«

»To tudi mora postati! Prisegam ti na tem mestu, vila Slavjanska, da bom v ta namen žrtvoval vse svoje moči! . . .«

»Tukaj imaš slovenske trakove! Kakor se vjemajo te nežne barve — združene v eno čarobno — lepo celoto, tako se naj združuje in brati slovenski rod v eno — nerazrušljivo vez. S temi trakovi imej prepasan svoj plašč . . . Meča in puške ti ne bom dala, ker je klanje in

pobijanje ljudi nekaj divjega, nečloveškega ... V teh znamenjih, ki sem ti jih izročila, boš zmagoval ... Če boš kedaj po krivici napaden, pomagale ti bomo me — vile in uničile vse, kar se ti tujega približa ...»

»Hvala ti pristrčna, vila Slovjanska! ...»

»In še enkrat ti povem! Gorje pa slovenskemu narodu, če mu izgine prava bratovska ljubezen, če bo preganjal Slovenec krvnega svojega brata Slovenca. Dokler bo vladala ljubezen med brati Slovenci, cvetela bo sreča narodu našemu. Sicer je izgubljeno vse. Narod, ki se bori sam s seboj, mora razpasti, ker mu gospodariti ni mogoče! — — —»

»Da, Slavjanska, takemu narodu ni mogoče gospodariti! ...»

»Tam, poglej skozi to dolino, se razprostira jezero z otokom, na katerem je že postavljen velikanski grad z napisom: Slovenski dom. — Gorje mu, kdor ga oskruni! ...

Pojdi tje in se tam nastani. Poišči si zvestih ljudi, ki ti bodo v pomoč pri težavnem delu ... Me, vile te ne bomo zapustile. Vsako noč bomo v tvoji bližini. Pri studenčku na otoku bomo imele svoj raj, kjer bomo prepevale slovenske pesmi,

da boš sanjal ti in ves slovenski rod tem lepše sanje v prihodnih dneh . . . Pojdi torej tje, bodi srečen in osrečuj druge! . . . Zdravstvuj . . . zdravstvuj . . . Sokolski . . . kralj slovenski . . .«

»Zdravstvuj . . . vila Slavjanska . . . hvala ti! . . . Zdravstvuj! . . .«

* * *

Na gričih so zagrmeli topovi in ob jezeru so slovesno zasvirali godci. Ljudstvo je hitelo v velikih množicah pod košate lipe — tam rajalo in plesalo, ukalo in pelo:

»Slovenec sem! Slovenec sem!

Tako je mati djala.

Ko me je dete pestovala!«

Po travnikih so vriskali otroci — bobnali in trobentali, da je odmevalo daleč po dobri . . .

Vsem so drhtele duše v sladki zadovoljnosti — kakor da bi se prerodili, kakor da bi se vzbudili iz sto in stoletnega spanja, kakor da bi se otresli težkih verig, ki so po vsej krivici oklepale slovenski rod od onih časov, ko ga je posadila božja roka na zemljo. . . .

Vse se veseli, vse raja in pleše, uka in poje. Otroci vriskajo, bobnajo in trobentajo.

Na gričih pa grme topovi. —

In zakaj bi Slovenci ne rajali, ne plesali, saj se je nastanil prav tisti dan na otoku — sredi jezera — kralj — slovenski kralj Sokolski, sin slovenske matere, sin vroče slovenske krvi, mož — poln svete ljubezni do svojega naroda. — O, zlati čas, o, blaženi čas, o, kralj Sokolski ...

* * *

Nad zemljo slovensko so zavele gorke sape — na zemlji slovenski je brstelo, zelenelo, cvetelo — drhtelo. —

Na zemlji slovenski je zavládalo novo življenje — čas veselja — čas petja — čas zaželene prostosti — — saj je tu gospodaril slovenski kralj. —

Ljudje, sovražniki našega jezika, so zapustili slovenske pokrajine in bežali pred mogočno roko kralja Sokolskega ...

Vsi tuji vladarji, ki so si hoteli osvojiti naše ozemlje, so bili premagani in pregnani ...

Pri vseh uradih in oblastvih so se nastavljali slovenski uradniki in povsod so se nabijali le slovenski napisi ...

Cerkev je dobila same slovenske duhovnike, ki so poveličevali Najvišjega in Njega sveto družino nebeško — le v slovenskem jeziku . . .

Po vseh krajih so podirali stare, tuje šole in zidali krasna poslopja z napisom »Narodna šola,« kjer so poučevali in navduševali mladino za naš rod — sami slovenski učitelji — učitelji našega mišljenja — naše krvi . . .

Po mestih, trgih in vaseh so se nastanili slovenski trgovci, ki so prodajali le naše — domače izdelke . . .

»Družba sv. Mohorja« je pošiljala na tisoče in tisoče zabavnih in poučnih knjig med slovenski narod in Slovenci so darovali stotake in stotake »Družbi sv. Cirila in Metoda«, da so se zidale slovenske šole po takih krajih, kjer so tudi prebivali Slovenci, a niso imeli svojih, slovenskih šol. — Trgovci so začeli prodajati v korist »družbi sv. Cirila in Metoda« vžigalice, platno in kavo. In vsi Slovenci so kupovali le te izdelke — vsi Slovenci so nabirali denar — na veselicah in shodih v manjših in večjih družbah po gostilnah — ter vse to pošiljali »družbi sv. Cirila in Metoda« — za drage svoje brate Slovence — in jih tako reševali potujčevanja . . .

Obrtniki in delavci so se selili iz daljnih tujih dežela nazaj — domov, v mile slovenske kraje, kjer je bilo dela in zaslužka dovolj, kjer jim je sijalo solnce sreče. —

Pravica je šla — z vencem na glavi — z rožami v rokah in s sladkim, božanstvenim nasmehom našim trpinom naproti — jih srčno objela in dahnila vanje moč — moč prostosti — moč miru in sprave — moč ljubezni. — Ubožci — berači so izginili — vsem se je godilo prav dobro . . . Vsi Slovenci so bili zvesti dobri bratje in sestre — vsi so delali za enega — eden za vse — bili so — kakor ena duša v tisočih in tisočih telesih — gospod se je bratil s kmetom — z delavcem — kmet in delavec z gospodom — vsi so bili le Slovenci in nič družega — vsi bratje in sestre ene krvi — vroče slovenske krvi . . .

In presvitli cesar je dejal:

»Kadar bodo gospodarili vsi kralji moje države tako — kakor gospodari kralj Sokolski — takrat bo zacvetela sreča naši očetnjeni. Vsi narodi moje države imajo enake dolžnosti, za to morajo imeti tudi enake pravice. — Narod, ki ljubi in spoštuje samega sebe — mora postati

velik in močan. — Le v ljubezni je moč, le iz ljubezni izvira vse dobro — vse lepo — —«

In ljudstvo slovensko je navdušeno zaklicalo: »Bog živi našega cesarja — Bog živi našega kralja Sokolskega! Živela na veke naša zlata — mila domovina! — — —«

* * *

Nekoč pa se je zgodilo nekaj strašnega.

Slovenci so se sprli med seboj — nastala sta dva tabora. Začeli so se pričkati in pravdati — grditi po časopisih, da je obhajala človeka žalost — ko je čital — kako napada — Slovenec Slovence — krvnega brata svojega. —

Nad zemljo slovensko je zavela mrzla sapa, na zemlji slovenski je venelo — se sušilo — razpadalo — žalostilo —

Na zemlji slovenski je zavladalo staro — nekdanje življenje — čas žalosti — čas — v kakršnem živimo dandanes mi. —

Potihnilo je veselo slovensko petje in kri-vica je pribežala s starimi zarjavelimi verigami ter se nastanila med Slovenci ...

Med Slovenci ni bilo več ljubezni — izginila jim je, in ž njo je izginil tudi kralj Sokolski ...

»Slovenski dom« se je porušil in ljudje so žalostni in objokani zrlí na razvaline — nekđaj tako krasnega — mogočnega poslopja . . .

Sokolski je izginil, ker ni mogel gospodariti narodu, ki se je boril sam s seboj, ki je kopal grob sam sebi. — — —

O, Sokolski, Sokolski, kje si?

In mi Slovenci — — — — —

Na novo hočemo in moramo oživeti — na stežaj hočemo odpreti svoje duše, da dahne iznova vanje moč — sveta moč bratske ljubezni . .

Tedaj pa pohitimó za teboj — Sokolski — da te poiščemo, da te dobimo zopet nazaj . . .

Iskati te hočemo na zelenih tratah — po pisanih logih in gajih, po visokih planinah in skalnatih gorah. —

Pohiteti hočemo za teboj čez širno polje — tje v vinske vrhe — čez reko globoko — čez morje široko — najti te hočemo, najti te moramo — o, Sokolski — slovenski kralj . . .

Izdajalec.

Krušnik je bil graščak, neizrecno bogat graščak. — Imel je sto glav živine, štiri bogato opravljene kočije — dvajset travnikov, široko rodovitno polje, deset gozdov, dve tovarni za izdelovanje sladkorja, kjer je delalo dan na dan tristo delavcev — dve velikanski ladji, na katerih se je prevažal sladkor in drugi njegovi pridelki čez sinje, nedogledno morje v daljne tuje kraje — dva rudokopa, kjer so lomili kameno sol. — Krušnik je imel daleč po svetu znane toplice, kjer se je zdravilo vsako leto na tisoče in tisoče tujcev ... Njegove žitnice so bile polne zdravega, čistega zrnja — in dolge, globoke kleti polne sladkega vinca ...

Krušnik je bil bogat — neizrecno bogat graščak, — pri njem je bilo vsega dovolj, vsega preveč — — — — —

Le enega ni bilo, le enega ni imel — njegova duša je pogrešala mirne čiste vesti — — —

In Krušnik jo je iskal po vseh prostranih sobah in dvoranh svojega gradu — v tihi spalnici nočnega miru — pri svoji družini, med prijatelji in znanci, med tujci in delavci — v domačih in tujih krajih — ob jasnem in tistem vremenu, ob gromu in blisku — ob divji, besneči burji — a našel je ni — mirne — čiste vesti — — —
Le neka temna, pošastna podoba mu vedno plava pred očmi — in včasih se mu zazdi, da ga drži za rame in ga stresa, da dviga meč maščevanja proti njegovim prsim, da mu ga nastavlja na srce in on čuti — boli — trpi, se zvija in kriči ... a pomoči ni — nikjer tolažbe, nikdar miru — le groza — strah — obup ... vse to ga preganja — mori ...

Udje mu trepetajo — srce mu krvavi — oči se mu izbulijo — in pred njim pada bogastvo njegovo — imetje vse — vse najdražje na svetu — njegove oči zro velikanske plamene — pred njim se ruši, potaplja, umira — vse to zre pred seboj — kakor da bi mu bilo nekaj kričalo v obraz: vse to te še čaka, vse to še pride — — —

Le enega ni bilo, le enega ni imel — njegova duša je pogrešala mirne — čiste vesti ...

* * *

Visoko na nebu ždi opoldansko solnce ...
Na polju gori in plameni vročina — ljudje pa hite
s polja domov — v sence — hladne sence ...

Živina zeva — pastirji ne piskajo — ne
pojo — psi ne lajajo — vrane ne kriče — listje
ne suši — vse prevzema vročina — neznosna
vročina ... vse medli — počiva. —

In Krušnik beži čez polje ...

Kam? ...

Sam ne ve ... on le beži — beži brez namena
naprej — naprej ... čez polje — čez vroče,
plameneče polje ...

In nihče ga ne pogleda — nihče se ne zmeni
zanj — nikdo ga ne pomiluje — nikdo ne povprašuje —
'kam gre tvoja pot?' —

On le beži — beži čez polje — vroče, plameneče
polje ... čez ogone in razgone, čez strnišče in
strmišče ... naprej ... naprej ...

Pred njim pa plava temna pošastna podoba
— ki ga preganja — mori — strah ga je samega

sebe — zebe ga — strašno ga zebe — v tej vročini — grozni vročini.

Zanj ni tolažbe, zanj ni miru — ne gorkote
... saj duša njegova pogreša mirne, čiste vesti . .

In sedaj peša — se zgrudi na tla — vzdih
in trepeče ... joka in ihti ... počiva, malce po-
čiva ...

Za njim pa prihiti sel ter mu veli:

»Gospod, potopili sta se tvoji velikanski
ladiji!« — — — — —

* * *

Krušnik je zbežal v gozd, v kraj zelenja in dehtenja — v kraj šuštenja in drhtenja ...

A Krušniku ondi ne zeleni, ne dehti — njemu
ne šušti, ne drhti . . .

Izgubljen, zapuščen blode po gozdu ... se zvija in kriči, obupno maha z rokami, se tolče po glavi, na prsi ... oh, njemu je strašno — strašno — njegova duša pogreša mirne, čiste vesti ...

In pred njim beži drevje — pred njim se krči grmovje, zveri grozno tulijo in beže naprej . . .

Izpred oči mu izginja luč — temne sence se zbirajo okrog njega — strah ga je prijateljev in znancev — tujcev in delavcev ... in on obupno zarjove: »Krušnik, beži, beži odtod, beži od prijateljev in znancev — saj jih nimaš več! ... Beži od tujcev in delavcev! ...«

In bežal je v temno, deževno noč ... v gosto, megleno — neprodarno noč ...

Bežal je po močvirnatih travnikih — čez kalne mlake in potoke — on ni iskal izpranih — gladkih poti, z drobnim kvarcem posutih cesta — le bežal je — bežal naprej ...

In sedaj zopet peša — se grudi na tla — vzdihva in trepeče — joka in ihti — počiva, malce počiva ...

Za njim pa prihiti sel ter mu veli:

»Gospod, Bog ti je vzel otroka, sina tvojega!« — — — — —

* * *

Krušnik je zbežal k bratu — k edinemu svojemu bratu ...

Toda ta ga je zavrnil z divjim — strašnim krikom:

»Kaj delaš tukaj, zakaj hodiš za menoj, saj te več ne poznam ... bojim se te, ti nisi moj brat ... Beži, beži, slišiš, beži, ti izdajalec — beži med razbojnike — med tatove — med lopove — ti, ki nimaš mirne, čiste vesti ...«

Tedaj pa prime Krušnika nekaj za rame, ga strese — neusmiljeno strese, temna, pošastna podoba dvigne meč proti njegovim prsim, mu ga nastavi na srce — in njega strašno — neznano zaboli — da se zvija in upije, obupno upije in prosi:

»Brat moj, pomagaj, pomagaj — rotim te, prosim te, pomagaj — ah pomagaj — prosim — glej, kako te prosim! ...«

»Ne, proč od tod — med razbojnike, med tatove, med lopove — brata nimam več! ...«

In Krušnik je zbežal v hribovje — v gorovje — med visoko — sivo skalovje ... bežal je ob prepadih, ob globoko — zijastih brezdnih, kjer so tulili volkovi, kjer so se zvijale velikanske kače, kjer je zamolklo bobnela voda deročega šuma, kjer so skovikale sove, krulili in cvilili divji mrjasci, kričali krokarji, kjer so se podili in kričali razbojniki — tatovi ... on je bežal — bežal naprej — brez namena naprej — naprej — — —

Za njim pa kriče glasovi:

»Krušnik, kje sta tvoji velikanski ladji? ...«

On beži naprej ...

»Krušnik, kje je tvoja živina, bogato opremljene kočije — tvoji travniki, široko rodovitno polje — tvoji gozdovi — kje sta tvoji tovarni, kje delavci — tvoji ladji, kje rudokopa — toplice — polne žitnice, polne kleti? ...«

On beži naprej ...

»Krušnik, kje so tvoji prijatelji — tvoji znanci? ...«

On beži naprej ...

»Krušnik, kje imaš otroka — sina svojega? ...«

On peša — pada ...

»Krušnik, kje je tvoj brat — edini tvoj brat? ...«

In Krušnik se zgrudi na tla, vzdihla in trepeče, joka in ihti ... počiva, malce počiva ...

Za njim pa prihiti sel s slovensko zastavo v rokah ter mu veli:

»Krušnik, poznaš to zastavo?« — — — —

— — — — —

»To, to je ... slovenska ... zastava! ...«

»Glej, ta te preganja — — — — —
— — — Krušnik, veš li, kaka mati te je rodila?« — — — — —

»Rodi — rodila me je slovenska . . . slovenska — mati! . . .«

»Čuj, ta se obrača v grobu radi tebe — tudi ta te preganja . . . — — — — —

»Veš li, kaj bi moral ti ostati — ostati do hladne jame, ker te je rodila slovenska mati?« — — — — —

Krušnik si zakrije obraz — zajoka — in globoko — skesano odgovori:

»Slovenec.«

»Da, Slovenec, Slovenec bi moral ostati, dokler biva duša v tvojem telesu, dokler ti ne zastane kri v najmanjši najneznatnejši žilici tvojega telesa . . . Slovenec — vedno Slovenec bi moral ostati, ker te je rodila, pestovala zibala — te učila govoriti in moliti — ti pela pesmi — ti rezala prvi kruhek — slovenska, prava slovenska mati, mati, kateri je Bog ustvaril slovensko srce in ji dahnil slovensko dušo — v krepko slovensko telo . . . In vse to je dala tebi, vse to je posvetila tebi — sinu svojemu, detetu svojemu — in ti si jo zatajil, . . . sramoval si se

njenega jezika . . . sovražil si ga, preganjal Slovence, ko bi jim lahko pomagal iz bede in žalosti . . . zapodil si vse Slovence iz službe . . . namesto da bi jih klical k sebi in jih podpiral! . . .«

»O, molči, sel, molči, jaz trpim, strašno trpim!«

»Da, trpiš, ker so pri tebi uživali prednost vse drugi ljudje, ljudje, ki niso bili Slovenci — — — ljudje, ki so Slovence vedno teptali, sovražili, preganjali — kakor ti — nevredni sin slovenske krvi . . . Zato te je pekla vest in ti razjedala srce — zato nisi imel mirne, čiste vesti . . . Zato si izgubil imetje, prijatelje in znance, dete svoje — brata svojega, zato blodiš in begaš po svetu, ti izdajalec svojega jezika, slovenske matere, izdajalec slovenske domovine . . .«

»Prizanašaj mi, sel, prosim te — jaz trpim, strašno trpim! . . .«

»Beži, Krušnik, beži po svetu — skrivaj se, zbeži med razbojnike, med tatove in lopove . . . zakaj miren ne bo nikoli človek, ki ne ostane zvest onemu jeziku, ki ga je govorila in učila njegova mati . . . on je izdajalec — — — lškrjot . . . Le beži — beži, ti, ki nimaš mirne, čiste vesti . . . le beži — počitka več ne najdeš — ne miru . . .

Krušnik je zbežal v svet — ter bežal naprej
brez miru, brez počitka . . .

Nikdar ni videl več goreče solnčne plošče,
ne svitlih zvezdic — ne bajnega luninega svita —

Nikdar ni čutil več gorke pomladi, vročega
poletja — ne hladne jeseni — le mrzla zima —
ostra burja je brila krog njega . . . in on je bežal
zmrzel, klavern in izstradan — zapuščen od
Boga, od ljudi, zapuščen od vsega sveta —
naprej — naprej . . . Ž njim pa je bežala temna,
pošastna postava . . .

Vse je bežalo pred njim — tulilo, lajalo . . .
se zgražalo . . . kričalo . . .:

»Beži, beži, izdajalec domovine slovenske —
beži med razbojnike — med tatove — med lo-
pove — beži — beži lškrjot!« — — — — —
— — — — —

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIČNICA

00000481829

